

TIJZALHETLEREN

BELEG VAN ALKMAAR

VAARDIGHEDENBOEKJE

(inclusief docentenhandleiding)

Van Alkmaar de Victorie!

Het beleg van Alkmaar in 1573 betekende een keerpunt in de Nederlandse Opstand: voor het eerst werd een stad niet ingenomen door de Spaanse troepen. Het einde van het beleg, ook wel ontzet genoemd, wordt nog steeds jaarlijks gevierd in de stad tijdens het Alkmaars Ontzet op 8 oktober.

Over het beleg van Alkmaar zijn verschillende historische bronnen bewaard gebleven, waarmee je in dit boekje aan de slag gaat. De opdrachten zijn bedoeld als een oefening met verschillende historische vaardigheden, passend bij het (school)examen geschiedenis.

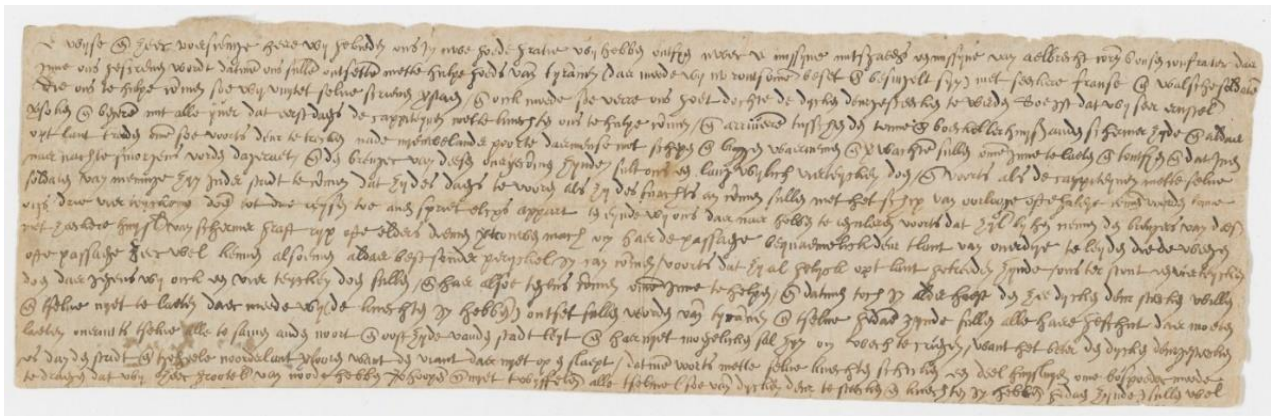
In het schema op de volgende bladzijde vind je beschrijvingen van de verschillende vaardigheden, die kunt raadplegen tijdens het maken van de opdrachten.

Vaardigheid	Opdracht(en)
<p>Soorten bronnen <i>Alles wat ons informatie geeft over het verleden noemen we een historische bron. We maken onderscheid tussen verschillende soorten bronnen:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Geschreven en ongeschreven bronnen</i> <i>Geschreven bron: een document of voorwerpen dat tekst bevat</i> <i>Ongeschreven bron: voorwerpen zonder tekst</i> • <i>Primaire en secundaire bronnen</i> <i>Primaire bron: bron uit de tijd zelf, gemaakt door historische personen in het verleden</i> <i>Secundaire bron: bron uit een latere tijd, vaak tot stand gekomen door informatie uit primaire bronnen</i> 	1, 4
<p>Ordenen gegevens, oorzaken en gevolgen op politiek-bestuurlijk, sociaaleconomisch en cultureel- mentaal (waaronder godsdienstig) terrein <i>Hiermee wordt het volgende bedoeld:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Politiek: alles wat te maken heeft met het bestuur</i> • <i>Sociaal: alles wat te maken heeft met de manier waarop de samenleving is ingedeeld (verschillen tussen rangen en standen)</i> • <i>Economisch: alles wat te maken heeft met de wijze waarop mensen aan hun geld/voedsel komen</i> • <i>Cultureel: alles wat te maken heeft met de manier waarop mensen geloven en kunst en/of wetenschap beoefenen</i> 	2
<p>Continuïteit en verandering</p> <ul style="list-style-type: none"> • <u>Continuïteit:</u> iets blijft langdurig hetzelfde of een bepaald verschijnsel/kenmerk keert na enige tijd weer terug • <u>Verandering:</u> verschillende soorten verandering, bijvoorbeeld in tempo (tamelijk snel en plotseling of langzaam en geleidelijk), duur, schaal, intensiteit, omvang etc. en op politiek-bestuurlijk, sociaaleconomisch en cultureel/mentaal terrein 	3
<p>Oorzaak en gevolg (causaliteit) verschillende soorten oorzaken en gevolgen, bijvoorbeeld:</p> <ul style="list-style-type: none"> • directe en indirecte oorzaken, aanleiding (meest directe oorzaak), direct optredende gevolgen en gevolgen op de langere termijn, gewilde en ongewilde, bedoelde en onbedoelde gevolgen, gevolgen van meer en minder belang op grond van bijvoorbeeld schaal, intensiteit, duur; • oorzaken en gevolgen op politiek-bestuurlijk, sociaaleconomisch en cultureel- mentaal (waaronder godsdienstig) terrein. 	4, 7, 14, 15
<p>Feit en mening</p> <ul style="list-style-type: none"> • Feit: bewering waarvan kan worden aangetoond dat het waar is • Mening: de opvatting / interpretatie van een gebeurtenis of ontwikkeling 	4, 5, 8
<p>Standplaatsgebondenheid De wijze waarop iemand of een groep mensen naar een gebeurtenis of ontwikkeling kijkt, wordt mede bepaald door verschillende factoren zoals: waardesystemen, politieke, sociaaleconomische en culturele oriëntatie, kennis, gender, karakter, toevalligheden, etc. Iedereen is standplaatsgebonden. Wanneer de maker van een bron laat zien zich bewust te zijn van de eigen standplaatsgebondenheid kan dat de betrouwbaarheid en bruikbaarheid van de bron verhogen.</p>	5
<p>Representativiteit Wanneer een bron overeenkomt met andere bronnen en/of het algehele beeld van een periode/gebeurtenis/ontwikkeling, dan is de bron representatief. Wanneer een bron representatief is, kan dit de betrouwbaarheid en de bruikbaarheid van de bron verhogen.</p>	6
<p>Betrouwbaarheid Deze kun je vaststellen door de volgende stappen te zetten:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wie is de schrijver? Let op achtergronden die objectiviteit of subjectiviteit bevorderen • Wanneer is de bron geschreven? • Welke informatiebronnen heeft de maker van de bron geraadpleegd? • Met welk doel heeft de maker de bron gemaakt? Een objectief of subjectief doel? Is de bron bewust of onbewust gemaakt? 	9, 11, 13
<p>Bron en vraagstelling Om een vraagstelling/hypothese te onderbouwen (aantonen dat deze klopt) of te weerleggen (aantonen dat deze niet klopt) moet je de meest relevante gegevens uit de bron(nen) kunnen halen. Hierbij komen de vaardigheden feit en mening, standplaatsgebondenheid, representativiteit en betrouwbaarheid vaak goed van pas.</p>	5, 8, 10, 12

Stel, je gaat onderzoek doen naar het beleg van Alkmaar in 1573 en je vindt deze twee bronnen:

Bron 1 Het beleg van Alkmaar gezien vanuit het zuiden. Geschilderd door Pieter Adriaensz Cluyt in 1580.

Bron 2 Brief van Jacob Cabeliau en anderen aan legeraanvoerder Diederik Sonoy, 22 september 1573

1. Bekijk bron 1 en bron 2. Geef aan:
 - welke bron primair en welke bron secundair is
 - welke bron geschreven en welke bron ongeschreven is

2. Onderstaande gebeurtenissen hebben allemaal betrekking op Alkmaar in 1573, in de periode vóór het beleg door de Spanjaarden. Geef bij iedere gebeurtenis of ontwikkeling aan of dit politieke, economische, cultureel-mentale (waaronder godsdienstig) of sociale geschiedenis betreft. Het kan zijn dat een gebeurtenis of ontwikkeling bij meerdere disciplines past.

Gebeurtenis of ontwikkeling	politiek	economisch	cultureel	sociaal
In februari 1573, toen de Spaanse belegering van Haarlem in volle gang was, besluiten de bestuurders van Alkmaar tot het aanleggen van nieuwe verdedigingswerken.				
De stenen voor deze verdedigingswerken haalt men uit het Clarissenklooster en het Minderbroederklooster in de stad. De bewoners van deze kloosters waren al eerder verjaagd.				
Het animo om de stad tegen de Spanjaarden te moeten verdedigen, is in 1573 niet hoog. De aanhangers van het protestantisme vormen een kleine minderheid in de stad.				
Soldaten van Willem van Oranje vallen in de omgeving van Alkmaar priesters en monniken aan. Veel geestelijken vluchten naar Amsterdam, dat trouw is gebleven aan de Spaanse koning Filips II.				
Na de overgave van Haarlem op 13 juli 1573 leggen enkele katholieke Alkmaarders een geheim bezoek af aan Don Frederik, aanvoerder van de Spaanse troepen. Het verzoek aan Don Frederik is Alkmaar te bezetten voordat het leger van Willem van Oranje dat kan doen, in de hoop het leven van vele Alkmaarders veilig te kunnen stellen.				
Willem van Oranje geeft zijn aanvoerder Jacob Cabeliau bevel Alkmaar met zijn troepen binnen te trekken. Terwijl de burgemeesters twifelen over wat nu te doen, slaan Alkmaarders met bijlen de Friese Poort open en laten de geuzen binnen.				

Bron 3

Brief van Willem van Oranje, leider van de Opstand, aan de burgemeesters en vroedschappen van Alkmaar, 13 maart 1573:

Aangezien ons in deze tijd is verteld dat de vijand een aanslag op de stad Alkmaar zal doen, waardoor hij hoopt de stad in korte tijd weer onder zijn tirannie te brengen, kunnen wij het niet nalaten u bij deze op de hoogte te brengen en te waarschuwen zodat u zich op tijd voorbereidt en een dergelijk groot ongeluk voorkomt, hetzij door het toelaten van enige van onze knechten of door welk ander middel dat u geschikt vindt zodat door een dergelijk ongeluk de goeden niet onder de kwaden te lijden zullen hebben. [Wij] sporen u nogmaals aan er op te letten dat u uzelf en uw stad, uw vrouwen en kinderen het welzijn zult geven dat hen toekomt. Onze Here God zij met u. Uw goede vriend, Willem van Nassau.

3. De waarschuwing van Willem van Oranje aan de stad Alkmaar (bron 3) is gebaseerd op een gebeurtenis die zowel continuïteit als verandering betekent. Leg dit uit door:
- aan te geven waar Willem van Oranje de stad voor waarschuwt
 - waarom de reden voor de waarschuwing een continuïteit aangeeft, en
 - waarom het gevreesde gevolg hiervan voor de stad Alkmaar een verandering zal inhouden

Bron 4

Kornelis Schoon, een geboren Alkmaarder, schreef in 1673 een boekje over het beleg van Alkmaar: *Alkmaars Bitter en Zoet, ofte Een beknopt Vertoog van de bange Belegeringe ende heugelikke uyttredinge der stede Alkmaar voorgevallen in den Jare 1573*. Schoon schrijft over het begin van het beleg het volgende:

De honger naar macht en geld werd steeds groter, naarmate zij hierin gevoed werden. Iedere overwinning ontsteekt in het hart van de Overwinnaar een brandende lust om te winnen en ook anderen de klem van zijn wapens te doen voelen. Nadat Don Frederik, zoon van de hertog van Alva, Haarlem, afgemat door geweld van buiten en verzwakt door al het leed in de stad, op 10 juli eindelijk had veroverd en gedwongen tot overgave rust hij niet maar neemt zich voor, om te kunnen pronken, ook andere plaatsen op dezelfde manier naar zijn zin te buigen. Hij laat zijn oog vallen op Alkmaar, hoofdstad van Noord-Holland, op het Bolwerk aan de landzijde, dat het spits moest afbijten. Om geen tijd te verliezen met treuzelen maar gebruik te maken van de hitte van zijn voorspoed stuurt hij, terwijl het verhaal van Haarlems overgave nog vers was, tweeduizend en vijfhonderd voetknechten, ondersteund door vier groepen ruitery om de stad onverwachts te overrompelen of af te snijden.

4. Leg uit:

- of bron 4 primair of secundair is, en
- welke oorzaak voor het ontstaan van het beleg van Alkmaar in bron 4 wordt gegeven, en
- of hier sprake is van een feit of een mening

Bron 5 Nanning van Foreest (1529-1592) was een belangrijke adviseur van het Alkmaarse stadsbestuur. Als protestant vluchtte hij in 1568 naar Duitsland om in 1572 weer terug te keren naar Alkmaar. Van 23 augustus tot 8 oktober 1573 hield hij een dagboek bij waarin hij schrijft over het beleg van de stad:

Vier dagen later, op 16 juli, kwamen de Spanjaarden met 2500 voetknechten en vier bendes ruiters voor Alkmaar aan. Zij wekten de indruk dat zij de stad onverhoeds wilden bezetten of omsingelen. Veel burgers sloeg de schrik om het hart door dit plotselinge gevaar en angstig verlieten zij de stad. Nadat zij het slot van de boom [afsluitbalk in de haven] hadden opengebroken, ontvluchtten zij per schip. Maar het krijgsvolk van de prins van Oranje was vanuit Egmond aan de Hoef en Heiloo juist op tijd bij de stad aangekomen en had tevoren de toegangsweg bezet. Nadat het zich toegang tot de stad had verschaft door de grendels en sloten van de poorten open te breken, trokken de Spanjaarden zich onverrichter zake weer terug.

De Alkmaarders verkeerden op dat moment in een hachelijke situatie. Zij wisten niet of zij de stad moesten prijsgeven, of dat zij haar zouden kunnen behouden, want de pausgezinden, die in het geheim de Spanjaarden gevraagd hadden te komen, hopen op genade (zoals velen van ons vermoedden), deden nu openlijk hun best de vijand de stad in te helpen. De onzen drongen er daarentegen op aan het krijgsvolk van de prins binnen te laten, zodat dit garnizoen de stad zou kunnen beschermen. Nadat zij tenslotte de stad binnengekomen waren zoals wij vertelden, verdreven zij de Spanjaarden al schermutselend van de stad, waarbij zij (naar men zegt) enkele vijandelijke afdelingen versloegen.

5. Twee conclusies bij bron 5:
- 1 In de bron komt de standplaatsgebondenheid van Nanning van Foreest naar voren
 - 2 Nanning van Foreest streeft naar objectieve verslaggeving

Ondersteun beide conclusies met een verwijzing naar de bron

Bron 6 Oranjes krijgsvolk komt Alkmaar binnen, 16 juli. Afbeelding gemaakt door Alexander Ver Huell, 1872.

6. Een bewering:
De tekening van Ver Huell (bron 6) geeft geen representatief beeld van de komst van de geuzentropen onder leiding van Jacob Cabeliaeu.

Ondersteun deze bewering met twee verwijzingen naar de bron 5 en bron 6 (van elke bron één verwijzing).

Bron 7

Diederik Sonoy, legeraanvoerder van Willem van Oranje, kondigt op 29 augustus 1573 de volgende maatregel af:

Alle dijkgraven, schouten, officieren wordt op gezag van zijne Vorstelijke Genade bevolen om bij klokslag in alle dorpen alle huislieden en volwassen mannen te verzamelen met hun eigen geweer of hen anders te voorzien van spietsen, vorken**, gaffels**, schoppen en spaden*** en naar Schagen te komen om te helpen de vijand tegen te werken en te vernietigen. Wie in gebreke blijft zal als straf uitgescholden worden voor publieke vijand, verrader van en rebel tegen zijne Vorstelijke Genade en alle bezittingen verliezen. (...) Als dijkgraven, schouten en officieren niet in persoon verschijnen, zullen zij worden beschouwd als verraders en publieke vijanden en zowel in bezit als lichamelijk gestraft worden.*

* Willem van Oranje / ** een soort hooivorken, gebruikt door boeren / *** schep

7. Welk bedoeld gevolg heeft Sonoy voor ogen gehad met deze maatregel?

Bron 8

Nanning van Foreest (1529-1592) was een belangrijke adviseur van het Alkmaarse stadsbestuur. Als protestant vluchtte hij in 1568 naar Duitsland om in 1572 weer terug te keren naar Alkmaar. Van 23 augustus tot 8 oktober 1573 hield hij een dagboek bij waarin hij schrijft over het beleg van de stad. Over 18 september, de dag van de grootste aanval op Alkmaar schrijft hij het volgende:

Ondertussen vond er een zeer bloedige en felle bestorming plaats bij de Rode Toren, waar de Spanjaarden met behulp van de stormbrug over de stadswallen klommen. De onzen bevonden zich hier in een zeer ongunstige positie om te vechten; van voren moesten zij strijd leveren om de vijand te beletten over de stadsmuren te klimmen, en van achteren werden zij uiteengeslagen door de twee zware geschutstukken die, zoals wij eerder vermeldden, tegenover de zoutketen stonden. Maar de onzen bleven moedig strijden zonder acht te slaan op deze moelijkheden. Zij namen er geen genoegen mee de vijand eenmaal van de muren te verdrijven, maar bestreden even flink en moedig degenen die de plaats innamen van de vermoeide en verslagen soldaten, terwijl de meisjes en vrouwen even ijverig kalk, pekhoepels en kokend water aandroegen waarmee de Spanjaarden bestookt werden.

Bron 9

Petrus de Lange schreef in 1661 in zijn boek *Batavise romeyn ofte Alle de voornaemste heldendaden, ridderlijke feyten en listige oorlogsvonden, in veld en zeeslagen ... by de Hollanders en Zeeuwen verricht, zedert den jare 1492 tot 1661* over het optreden van vrouwen tijdens het beleg van Alkmaar:

De vrouwen waren zo moedig als de mannen ... ja een jonge vrouw van ongeveer 16 jaar, Trijn Rembrandts, heeft de anderen moed ingesproken en als een man naast velen gestreden.

Bron 10

Kornelis Schoon, een geboren Alkmaarder, schreef in 1673 een boekje over het beleg van Alkmaar: *Alkmaars Bitter en Zoet, ofte Een beknopt Vertoog van de bange Belegeringe ende heugelijke uyttredinge der stede Alkmaar voorgevallen in den Jare 1573*. Schoon schrijft over de deelname van vrouwen aan het beleg van Alkmaar het volgende:

Onuitsprekelijk was de onverschrokkenheid van degenen die zich in de stad bevonden, die allen een hart en moed hadden om de Spanjaard terug te drijven. De bevelhebber Jakob Cabeliaeu bevond zich, ondanks dat hij ziek was, bij de poort en inspireerde zo het volk. Aan een zekere Schotsman werd eer betoond omdat tijdens de belegeringen zeker twintig [Spanjaarden] door zijn hand zijn gedood. Het staat zo goed als vast dat niemand van de verdedigers van de stad van zijn plaats week zonder gedood of zwaargewond te zijn geraakt. En Conestagio van Genua getuigt hoe vaandrig Solis vertelde dat hij onder degenen die de toegang [tot de stad] verdedigden geen helm, harnas of enige soldatenkleren bespeurde, maar alleen lieden die als bootgezellen waren gekleed en vochten als leeuwen. Zelfs het tedere vrouwvolk, dat normaal tranen als haar grootste wapen gebruikt, was onbevreesd. Er wordt verteld dat een jonge vrouw genaamd Trijn Rembrandts, 16 jaar oud, voorzien van een geweer, een groepje manhaftig heeft aangevoerd.

8. Gebruik bron 8, 9 en 10.

Je doet onderzoek naar de rol van vrouwen tijdens het beleg van Alkmaar en op basis van bron 8 t/m 10 kom je tot de volgende conclusies:

1. Tijdens het beleg van Alkmaar hielpen vrouwen actief mee bij het verdedigen van de stad
2. Er kan niet met zekerheid worden gesteld dat Trijn Rembrandts een leidende rol had bij de verdediging van de stad

Onderbouw beide conclusies door uit te leggen:

- waarom de deelname van vrouwen aan het beleg als feit kan worden verondersteld, en
- waardoor bron 8 kan worden gebruikt om Trijn Rembrandts in twijfel te trekken.

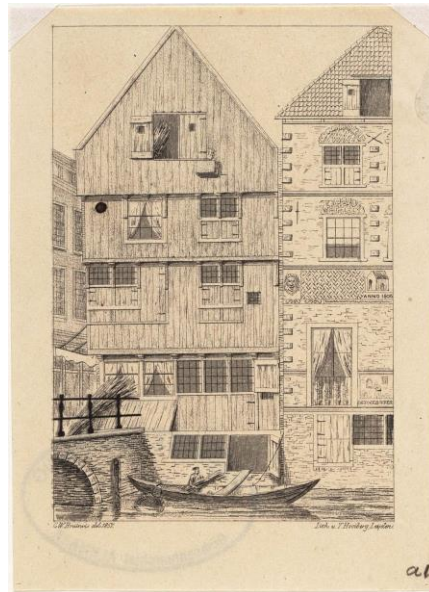
Bron 11

Nanning van Foreest (1529-1592), schrijft in zijn dagboek op 18 september 1573, de dag van de grootste aanval op Alkmaar het volgende:

Tijdens deze zware en verschrikkelijke bestorming, waaraan de donder nacht na vier uren een einde maakte, zijn ongeveer 24 van onze soldaten en 13 burgers gesneuveld. Men zegt dat er meer dan 500 Spanjaarden tijdens de bestorming zijn omgekomen, waaronder tenminste elf kapiteins en bevelhebbers. Ongetwijfeld zouden er meer vijanden zijn omgekomen als ons buskruit niet zo vochtig en daardoor van slechte kwaliteit was geweest, want veel vijanden die slechts lichtgewond waren herstelden weer een voor een. Het grootste deel van de burgers sneuvelde door hun eigen onbezonnen vurigheid, omdat zij de aanvallende Spanjaarden van bovenaf beschoten, nog voor dezen het hoofd boven de muur uitstaken. Hierbij stelden zij zich bloot aan de vijandelijke kogels.

9. Leg uit dat deze passage (bron 11) de betrouwbaarheid van Nanning van Foreest als bron verhoogt.

In het huis op de hoek van de Appelsteeg en het Luttik Oudorp zou tijdens het beleg van Alkmaar de mandenmaker en beroemde protestantse hervormer Jan Arentsz hebben gewoond. Dit huis is tegenwoordig nog steeds beroemd in Alkmaar vanwege de kanonskogel die aan de houten gevel van het huis is te zien. Dit 'Huis met de Kogel' zou in 1573 tijdens het beleg zijn geraakt door Spaans geschut, waarbij de bewoners ongedeerd bleven.

10. Is dit verhaal waargebeurd of is sprake van een mythe? Geef een onderbouwd oordeel.

Doe dit door:

- in het schema per gegeven te bekijken of dit het verhaal over het Huis met de Kogel ondersteunt of weerlegt, en
- een oordeel te geven over het verhaal met twee argumenten afkomstig uit de gegevens.

Gegeven	Ondersteunt	Weerlegt
Uit archiefgegevens blijkt dat in de 16 ^e eeuw het huis door verschillende mensen is bewoond, veelal met het beroep van appelverkoper.		
Jan Arentsz komt in de bewonersgegevens van de Appelsteeg niet voor.		
In 1857 maakte de gemeentearchivaris Bruinvis een tekening van het pand waarop de kogel duidelijk in de gevel is te zien.		
Een anoniem ooggetuigenverslag vermeld dat op 14 september 1573 een grote kanonskogel een huis aan het Luttik Oudorp raakte, waarbij een spinnewiel en een wastobbe aan gort werden geschoten, maar een meisje, een wasvrouw en 5 andere personen in het huis met de schrik vrij kwamen.		
In de rekening van de fabriekmeesters van Alkmaar over juli-december 1573 is er sprake van de reparatie van 'een gat' geslagen door een Spaanse kanonskogel 'ten huysse van Jan Arysz. predicant (...) op sijn plaets'.		

Oordeel: Huis met de Kogel, waargebeurd of een mythe?

Eén van de beroemdste figuren van het Alkmaars Ontzet is Maerten Pietersz. van der Mey. Deze stadstimmerman zou uit de belegerde stad zijn ontsnapt om brieven, die hij verstopte in een polsstok, namens het stadsbestuur over te brengen aan de legeraanvoerders van Willem van Oranje.

Een standbeeld van Van der Mey, op het plein van de Grote Kerk, herinnert aan deze daad.

- 11.** Stel, je doet onderzoek naar Van der Mey en je vraagt je af wat er klopt van het verhaal over de brief in de polsstok.
Je vindt de volgende bronnen. Geef per bron aan of je deze bron meer of minder betrouwbaar acht en leg je antwoord uit.

Omschrijving van de bron	Meer of minder betrouwbaar, omdat.....
1 Geschiedschrijver Pieter Bor schrijft tussen 1595 en 1634 een meerdelig werk over de Opstand. Hierin vertelt hij uitgebreid over de tocht van Van der Mey uit de stad, de brieven in de polsstok, de ruzie met legeraanvoerder Sonoy en uiteindelijk de terugtocht naar Alkmaar waarbij Van der Mey de brieven van Willem van Oranje verliest in een gevecht met een Spaanse soldaat.	
2 Ooggetuige Nanning van Foreest beschrijft dat er boodschappers uit de stad werden gestuurd om contact te leggen met Willem van Oranje. Hij noemt hierbij geen namen en dus ook niet de naam van Van der Mey.	
3 Het ooggetuigenverslag van Pieter Jansz. Visser, waarvan de vroegste versie dateert uit 1575, spreekt van een anonieme postbode die in de nacht van 3 op 4 september de stad verliet en eind september terugkeerde maar de brieven van de prins was verloren.	
4 In 1793 werd het verslag van Pieter Jansz. Visser gedrukt. In deze uitgave is een verslag van de tocht van Van der Mey opgenomen. Dit verslag lijkt grotendeels overgenomen van geschiedschrijver Pieter Bor.	
5 In het Alkmaarse poorterboek staat Maerten Pietersz. van der Mey ingeschreven als timmerman.	
6 In het archief van Alkmaar is een kwitantie (betalingsbewijs) uit 1573 bewaard gebleven, waarin staat dat Maerten Pietersz. 20 gulden ontvangt voor het brengen van brieven naar legeraanvoerder Sonoy.	
7 In september 1573 schrijft Cornelis Jansz van de Nijenburg, dijkgraaf van het Geestmerambacht in een brief over de terugtocht van Van der Mey, waarin hij schrijft dat Van der Mey de brieven niet door een gevecht met een Spanjaard was verloren, maar in een sloot was gevallen en uit angst te verdrinken de brieven had losgelaten.	

Bron 12

Nanning van Foreest (1529-1592) was een belangrijke adviseur van het Alkmaarse stadsbestuur. Als protestant vluchtte hij in 1568 naar Duitsland om in 1572 weer terug te keren naar Alkmaar. Van 23 augustus tot 8 oktober 1573 hield hij een dagboek bij waarin hij schrijft over het beleg van de stad.

En zo eindigde het beleg van Alkmaar, dat zeven weken geduurd heeft, en dat de Spanjaarden niet alleen op hoge kosten en schade kwam te staan maar ook eeuwige smaad en schande bracht. Want is het niet stuitend en schandelijk dat alle geweld, macht en kracht van de Spanjaarden zo lang voor zo'n dunbevolkte en onvoorbereide stad heeft gelegen, zonder ook maar iets daarbij te winnen. Wat kan er voor hen nog beschamender zijn dan de moedige en dappere tegenstand van kinderen en jonge vrouwen tegen zo'n verschrikkelijke, zware en langdurige aanval op de stad. Zo worden hoogmoed en trots van zo'n hooghartig volk door God geveld en misleid, en zo maakt Hij hen tot voorwerp van spot voor een onaanzienlijk en onbeschermd krijgsvolk, zo laat Hij hen vertrappen en verdrukken door jonge meisjes, verguizen en beschimpen door vrouwen.

- 12.** Stel, je doet onderzoek naar het beleg van Alkmaar in 1573 en je hebt twee onderzoeksvragen:
1. Welke oorzaken zijn aan te wijzen voor het opheffen van het beleg van Alkmaar?
 2. Welke vijandbeelden bestonden tijdens het beleg van Alkmaar?

Leg uit voor welke van de twee onderzoeksvragen de bron de meeste bruikbare informatie geeft.

Bron 13

De protestant Nanning van Foreest (1529-1592) hield hij een dagboek tijdens het beleg Alkmaar. Aan het eind van zijn verslag schrijft hij het volgende:

Daarentegen heeft Hij [God] de stad Alkmaar, hoewel volgens sommigen onbeduidend en verachtelijk, tegen ieders hoop en verwachting in hemelhoog geprezen en aanzien gegeven door zo'n vreugdevolle victorie en zo'n vermaarde triomf, zodat ze met recht en met alle eer tot de voornaamste steden van Holland gerekend mag worden. Het is alleen aan onze God toe te schrijven, zeg ik, dat onze regering is bevrijd van de moedwillige en onverdraaglijke tirannie der Spanjaarden, en dat onze Christelijke gemeente gezuiverd en gereinigd is van onheilige valse godsdiensten. Diezelfde God zal door Zijn vaderlijke barmhartigheid en goedheid ook onze jaren tevoren de zuivere leer van het Evangelie door enkele ware gelovigen heimelijk en verborgen, standvastig en volhardend werd bewaard, tot in eeuwigheid behouden zal blijven als een verblijfplaats en woning voor der Christelijke gemeente, tot lof en eer van Zijn heilige naam. Amen.

- 13.** Voor een onderzoek naar het verloop van het beleg van Alkmaar vind je de bron hierboven. Op basis van dit nawoord heb je reden om te twifelen aan de waarde van Nanning van Foreest als bron.
- Leg dit uit door:
- met de bron uit te leggen welk doel Nanning van Foreest met name had met zijn verslag van het beleg, en
 - aan te geven hoe dit doel de betrouwbaarheid van Nanning van Foreest kan verminderen

bron 14

Afgevaardigden van Geestmerambacht schrijven op 10 januari 1574 in een brief aan Diederik Sonoy, legeraanvoerder van Willem van Oranje, over de gevolgen van het beleg van Alkmaar:

Het is uwe Edele wel bekend dat de stad Alkmaar ernstig en gewelddadig belegerd is geweest door te vijand om ons allen te schaden en overrompelen. Uwe Edele heeft gedacht dat de beste remedie om de vijand te weerstaan en de genoemde stads alsmede het gehele Noorderkwartier te behouden de sluizen van de oude zeedijk open te zetten rond de maand augustus. Door deze inundatie zijn de landen van degenen die dit verzoek hebben ingediend ondergelopen met zout water om de genoemde stad te helpen, wat best geoorloofd was. Ook zijn twee watermolens op de schans van Broek op Langedijk afgebrand om te vijand tegen te houden. Het is uwe Edele wel bekend dat de indieners van dit verzoek door de inundatie en het afbreken van de molens grote excessieve kosten hebben, omdat zij hun landen niet kunnen inzaaien of niet naar behoren kunnen gebruiken. En ook de beesten leveren niets meer op. Wij zouden uwe Edele willen vragen, vanwege de schade door het water en aan de molens waarmee de vijand is tegengehouden en is bijgedragen aan de algemene zaak, toe te staan dat de belastingen worden aangepast naar uw goeddunken.

- 14.** In bron 14 wordt gesproken over een gevolg van het beleg van Alkmaar. Noem dit gevolg en leg uit of dit
- een direct of indirect gevolg van het beleg van Alkmaar was, en
 - een bedoeld of onbedoeld gevolg was.
- 15.** Bron 14 is geschreven met een bedoeld gevolg voor ogen. Leg dit uit met een verwijzing naar de bron.

Docentenhandleiding

Vaardighedenboekje – Beleg van Alkmaar

Het vaardighedenboekje is bedoeld om leerlingen te laten oefenen met de verschillende historische vaardigheden uit het examenprogramma (domein A). Leerlingen leren deze vaardigheden toe te passen op allerlei (primaire) bronnen rondom het beleg van Alkmaar (1573).

Tijdsduur

1 tot 2 lesuren van 50 minuten

Het vaardighedenboekje kan ook als huiswerk worden ingezet. Daarnaast leent het zich goed voor differentiatie om leerlingen meer uitdaging en/of oefening te geven naast de reguliere lesstof.

Doelen

- Leerlingen leren de benodigde historische vaardigheden (domein A) toepassen
- Leerlingen vormen zich een beeld van het beleg van Alkmaar (1573)

Beginsituatie

Bovenbouw havo/vwo.

Het vaardighedenboekje past bij de oriëntatiekennis tijdvak 5 Ontdekkers en Hervormers/KA Nederlandse Opstand en/of de Historische Context Lage Landen. Deze opdracht is bedoeld als verbreding/verdieping van de lesstof en kan op elk moment hierbij worden ingezet. Specifieke voorkennis is niet vereist, maar enige algemene kennis van de Nederlandse Opstand wordt wel als bekend verondersteld. Daarnaast hebben de leerlingen (vanuit de onderbouw) zich de historische vaardigheden eigen gemaakt.

Vorbereiding

- Voor elke leerling dient een exemplaar van het vaardighedenboekje beschikbaar te zijn
- Elke vraag staat in principe op zichzelf. Het is dus mogelijk om een selectie te maken en enkel deze opdrachten te kopiëren/te laten maken. Het valt wel aan te raden het schema met omschrijvingen van de vaardigheden aan de leerlingen te geven. Zij kunnen dit bij het maken van de opdrachten als naslagwerk gebruiken.
- Kopieer het antwoordmodel, wanneer het de bedoeling is dat leerlingen hun eigen werk nakijken.

Instrueren

Wat: oefenen met bronnen rondom het beleg van Alkmaar (1573) als voorbereiding op vaardigheidenvragen op het (school)examen.

Hoe: opdrachten maken en bespreken uit het vaardighedenboekje.

Waarom: historische vaardigheden komen terug in elk (school)examen.

Uitvoeren

- In klassikaal verband of individueel

Nabespreken

- De opdrachten kunnen klassikaal besproken worden of door de leerling zelf aan de hand van het antwoordmodel worden nagekeken.
- In het antwoordmodel worden tips gegeven over het formuleren van een goed antwoord op het (school) examen.

Vervolg

- De historische vaardigheden (domein A) horen bij de stof voor het eindexamen en komen daarom regelmatig terug in de lesstof en schoolexamens.

Antwoordmodel Vaardighedenboekje Het beleg van Alkmaar

1. Primair = bron 1, secundair = bron 2
Geschreven = bron 2, ongeschreven = bron 1

2.

Gebeurtenis of ontwikkeling	politiek	economisch	cultureel	sociaal
In februari 1573, toen de Spaanse belegering van Haarlem in volle gang was, besluiten de bestuurders van Alkmaar tot het aanleggen van nieuwe verdedigingswerken.	X			
De stenen voor deze verdedigingswerken haalt men uit het Clarissenklooster en het Minderbroederklooster in de stad. De bewoners van deze kloosters waren al eerder verjaagd.			X	
Het animo om de stad tegen de Spanjaarden te moeten verdedigen, is in 1573 niet hoog. De aanhangers van het protestantisme vormen een kleine minderheid in de stad.			X	X
Soldaten van Willem van Oranje vallen in de omgeving van Alkmaar priesters en monniken aan. Veel geestelijken vluchten naar Amsterdam, dat trouw is gebleven aan de Spaanse koning Filips II.			X	
Na de overgave van Haarlem op 13 juli 1573 leggen enkele katholieke Alkmaarders een geheim bezoek af aan Don Frederik, aanvoerder van de Spaanse troepen. Het verzoek aan Don Frederik is Alkmaar te bezetten voordat het leger van Willem van Oranje dat kan doen, in de hoop het leven van vele Alkmaarders veilig te kunnen stellen.	X		X	
Willem van Oranje geeft zijn aanvoerder Jacob Cabeliau bevel Alkmaar met zijn troepen binnen te trekken. Terwijl de burgemeesters twijfelen over wat nu te doen, slaan Alkmaarders met bijlen de Friese Poort open en laten de geuzen binnen.	X			

3. Willem van Oranje waarschuwt dat Alkmaar belegerd zal worden door de Spaanse troepen, net zoals vele andere steden.
De Spaanse troepen blijven dus doorgaan met belegeren van opstandige steden, dit geeft continuïteit aan.
De verandering voor Alkmaar houdt in dat de stad van een vrije stad een belegerde stad zal worden / dat aan de vrede in Alkmaar een einde zal komen.
4. Bron 4 is in een latere tijd geschreven dan het beleg van Alkmaar plaatsvond (geschreven in 1673). Hierdoor is bron 4 een secundaire bron.
Volgens bron 4 is de oorzaak van het beleg van Alkmaar gelegen in de machtshonger / streven naar (militair) succes van Don Frederik (die na het beleg van Haarlem streefde naar een volgende overwinning).
Hier is sprake van een mening: het is een interpretatie van de motivatie van Don Frederik.
5. Nanning van Foreest is een protestant in een door de Spanjaarden belegerde stad. Hij bekijkt de strijd vanuit deze achtergrond. Hij noemt degenen die voorstander zijn van de opstandelingen 'de onzen'. Hiermee laat hij iets zien van het perspectief waaruit hij het beleg bekijkt, wat past bij standplaatsgebondenheid.
Nanning probeert wel objectief te zijn, want hij beschrijft de komst van de troepen van Willem van Oranje vanuit verschillende perspectieven: degenen die tegen de komst waren en degenen die dit wel wensten.
6. Het beeld dat Ver Huell schetst is dat van een vriendelijke ontvangst van de geuzentropen in de stad Alkmaar. Nanning van Foreest (bron 5) schrijft echter dat niet iedereen in Alkmaar de Geuzen hadden willen binnenlaten en dat zij met geweld de poort hadden ingeslagen en zichzelf toegang tot de stad hadden verleend. Bron 6 komt dus niet overeen met een andere (primaire) bron, waardoor de representativiteit in twijfel kan worden getrokken.

7. Het bedoelde gevolg van de maatregel is dat er genoeg manschappen worden verzameld om de strijd tegen de oprukkende Spanjaarden te kunnen voeren.
8. Alle drie de bronnen noemen de deelname van vrouwen aan het beleg. Dit kan hierdoor als feit worden aangenomen.
Hoewel bron 9 en 10 duidelijk spreken over Trijn Rembrandts, wordt zij niet genoemd in het ooggetuigenverslag van Nanning van Foreest. Pas bijna 100 jaar later duikt deze naam op in de andere bronnen. Hierdoor is niet met zekerheid vast te stellen dat Trijn Rembrandts deze rol in het beleg heeft gespeeld.
9. Nanning van Foreest levert in deze tekst kritiek op de Alkmaarders zelf, die fouten maakten tijdens het beleg. Hierdoor geeft hij een objectief beeld van het beleg en de verdedigers van de stad (waartoe hij zelf ook behoorde). Dit verhoogt de betrouwbaarheid.
- 10.

Gegeven	Ondersteunt	Weerlegt
Uit archiefgegevens blijkt dat in de 16 ^e eeuw het huis door verschillende mensen is bewoond, veelal met het beroep van appelverkoper.		X
Jan Arentsz komt in de bewonersgegevens van de Appelsteeg niet voor.		X
In 1857 maakte de gemeentearchivaris Bruinvis een tekening van het pand waarop de kogel duidelijk in de gevel is te zien.		X
Een anoniem ooggetuigenverslag vermeldt dat op 14 september 1573 een grote kanonskogel een huis aan het Luttk Oudorp raakte, waarbij een spinnewiel en een wastobbe aan gort werden geschoten, maar een meisje, een wasvrouw en 5 andere personen in het huis met de schrik vrij kwamen.	X	
In de rekening van de fabriekmeesters van Alkmaar over juli-december 1573 is er sprake van de reparatie van 'een gat' geslagen door een Spaanse kanonskogel 'ten huysse van Jan Arys. predicant (...) op sijn plaets'.	X	
<p>Oordeel: Huis met de Kogel, waargebeurd of een mythe? Kern van een goed antwoord: Tijdens het beleg van Alkmaar is in een huis (op de hoek van) Luttk Oudorp/Appelsteeg een huis geraakt door een kogel. Het is niet met zekerheid te zeggen of dit ook het huis van Jan Arentsz was / of Jan Arentsz daar destijds ook woonde.</p>		

11.

Omschrijving van de bron	Wel of niet betrouwbaar, omdat.....
1. Geschiedschrijver Pieter Bor schrijft tussen 1595 en 1634 een meerdelig werk over de Opstand. Hierin vertelt hij uitgebreid over de tocht van Van der Mey uit de stad, de brieven in de polsstok, de ruzie met legeraanvoerder Sonoy en uiteindelijk de terugtocht naar Alkmaar waarbij Van der Mey de brieven van Willem van Oranje verliest in een gevecht met een Spaanse soldaat.	Dit is een secundaire bron. Het is niet duidelijk hoe Bor aan deze informatie is gekomen. Minder betrouwbaar
2. Ooggetuige Nanning van Foreest beschrijft dat er boodschappers uit de stad werden gestuurd om contact te leggen met Willem van Oranje. Hij noemt hierbij geen namen en dus ook niet de naam van Van der Mey.	Dit is een primaire bron, van een ooggetuige. Meer betrouwbaar
3. Het ooggetuigenverslag van Pieter Jansz. Visser, waarvan de vroegste versie dateert uit 1575, spreekt van een anonieme postbode die in de nacht van 3 op 4 september de stad verliet en eind september terugkeerde maar de brieven van de prins was verloren.	Hoewel iets later geschreven dan het beleg plaatsvond (2 jaar) is dit nog wel geschreven door een ooggetuige. Meer betrouwbaar

4	In 1793 werd het verslag van Pieter Jansz. Visser gedrukt. In deze uitgave is een verslag van de tocht van Van der Mey opgenomen. Dit verslag lijkt grotendeels overgenomen van geschiedschrijver Pieter Bor.	Secundaire bron die gebruik heeft gemaakt van een andere secundaire bron. Minder betrouwbaar
5	In het Alkmaarse poorterboek staat Maerten Pietersz. van der Mey ingeschreven als timmerman.	Dit is een administratieve bron, zonder bijbedoelingen / onbewuste bron. Meer betrouwbaar
6	In het archief van Alkmaar is een kwitantie (betalingsbewijs) uit 1573 bewaard gebleven, waarin staat dat Maerten Pietersz. 20 gulden ontvangt voor het brengen van brieven naar legeraanvoerder Sonoy.	Dit is een administratieve bron, zonder bijbedoelingen / onbewuste bron. Meer betrouwbaar
7	In september 1573 schrijft Cornelis Jansz van de Nijenburg, dijkgraaf van het Geestmerambacht in een brief over de terugtocht van Van der Mey, waarin hij schrijft dat Van der Mey de brieven niet door een gevecht met een Spanjaard was verloren, maar in een sloot was gevallen en uit angst te verdrinken de brieven had losgelaten.	Geschreven vlak na het beleg van Alkmaar, dus nog een primaire bron. Het schildert Van der Mey niet per se positief af, wat hier de betrouwbaarheid verhoogt. Meer betrouwbaar

12. Bron 12 geeft de meest bruikbare informatie voor onderzoeksvraag 2. De bron geeft als reden voor het opheffen van het beleg de hoogmoed en trots van de Spanjaarden. Hiermee wordt een mening gegeven over de Spanjaarden waaruit blijkt hoe Nanning van Foreest naar de Spanjaarden keek / welk vijandbeeld hij had.
13. Het doel van Nanning van Foreest is aantonen dat de overwinning van de Alkmaarders komt door Gods hulp / Gods wil (en dat daarmee het protestantisme de juiste religie is). Hij wil de lezer overtuigen van zijn godsdienst / visie / mening, wat de betrouwbaarheid van de bron vermindert.
14. Het gevolg dat in bron 14 wordt genoemd is het onvruchtbaar worden van de landbouwgronden als gevolg van de inundatie (het onder water zetten) van deze gebieden tijdens het beleg van Alkmaar om de Spanjaarden tegen te houden.
Dit is een onbedoeld gevolg van het beleg van Alkmaar (hoewel de legeraanvoerders van Willem van Oranje dit gevolg waarschijnlijk wel kenden / wisten dat dit een gevolg zou kunnen zijn).
15. De schrijvers van bron 14 hebben schadevergoeding als doel voor ogen. In de bron staat dat zij een aanpassing / verlaging wensen van de belastingen als compensatie voor de schade als gevolg van de inundatie (het onder water zetten) van deze gebieden tijdens het beleg van Alkmaar.

Bronvermelding

- Bron 1** <https://stedelijkmuseumalkmaar.nl/assets/files/Beeld/nu-tezien/Vast/Victorie/BelegCluytZuid.jpg>
- Bron 2** <https://regionaalarchiefalkmaar.wordpress.com/2015/10/06/de-alkmaarse-polsstokbriefjes/>
- Bron 3** <https://www.regionaalarchiefalkmaar.nl/images/Documenten/Artikelen/transcripties/beleg/Belegstukken-Stadsarchief-Alkmaar-2076.pdf>
- Bron 4** <https://www.regionaalarchiefalkmaar.nl/images/Documenten/Artikelen/transcripties/beleg/Bitter-en-zoet-Kornelis-Schoon-1673-6A7j.pdf>
- Bron 5** Uit: Nanning van Foreest, Kort verhaal van het beleg van Alkmaar. Een ooggetuigenverslag, Regionaal Archief Alkmaar 2000, p. 29.
- Bron 6** Alexander Ver Huell Oranjes krijgsvolk komt Alkmaar binnen 1872, Inventarisnummer 889 uit het familiearchief van Foreest, Regionaal Archief Alkmaar
- Bron 7** <https://www.regionaalarchiefalkmaar.nl/images/Documenten/Artikelen/transcripties/beleg/Belegstukken-Stadsarchief-Alkmaar-2076.pdf>
- Bron 8** Uit: Nanning van Foreest, Kort verhaal van het beleg van Alkmaar. Een ooggetuigenverslag, Regionaal Archief Alkmaar 2000, p. 61-62.
- Bron 9** https://www.dbnl.org/tekst/molh003nieu01_01/molh003nieu01_01_2147.php
- Bron 10** <https://www.regionaalarchiefalkmaar.nl/images/Documenten/Artikelen/transcripties/beleg/Bitter-en-zoet-Kornelis-Schoon-1673-6A7j.pdf>
- Bron 11** Uit: Nanning van Foreest, Kort verhaal van het beleg van Alkmaar. Een ooggetuigenverslag, Regionaal Archief Alkmaar 2000, p. 65.
- Bron 12** Uit: Nanning van Foreest, Kort verhaal van het beleg van Alkmaar. Een ooggetuigenverslag, Regionaal Archief Alkmaar 2000, p. 99.
- Bron 13** Uit: Nanning van Foreest, Kort verhaal van het beleg van Alkmaar. Een ooggetuigenverslag, Regionaal Archief Alkmaar 2000, p. 99-101.
- Bron 14** <https://www.regionaalarchiefalkmaar.nl/images/Documenten/Artikelen/transcripties/beleg/Belegstukken-Stadsarchief-Alkmaar-2076.pdf>
- Vraag 10** <https://www.regionaalarchiefalkmaar.nl/verdieping/blog/673-huismetkogel>
Afbeelding: Lithografie uit 1857 door T. Hooiberg n.a.v. een tekening van C.W. Bruinvis. Collectie Regionaal Archief Alkmaar. Catalogusnummer: PR 1000016. Publiek Domein
- Vraag 11** <https://regionaalarchiefalkmaar.wordpress.com/2016/10/06/wat-was-nou-echt-de-rol-van-van-der-mey-tijdens-het-beleg-van-alkmaar/>

Dit lesmateriaal is ontwikkeld door Tijd zal het leren.

Dit materiaal, of delen daarvan, mogen worden gebruikt voor educatieve doeleinden en/of onderzoek, graag met verwijzing naar www.tijdzalhetleren.nl.

Het materiaal, of delen daarvan, mogen niet worden verkocht of op welke wijze dan ook voor commerciële doeleinden worden gebruikt.